

Wintertelling van watervogels in de stad Groningen in 1996

Klaas van Dijk

In de jaren 80 zijn 's winters regelmatig tellingen van watervogels in de stad Groningen uitgevoerd. Conclusie was dat Groningen bij strenge vorst een belangrijk toevluchtsoord werd voor vele duizenden watervogels: soms zaten er wel 15.000 watervogels (exclusief meeuwen) in de stad. Ze verbleven hoofdzakelijk op de kanalen en in de havens die als koelwatercircuit door de Hunzencentrale werden gebruikt.

Ondertussen is de Hunzencentrale stilgelegd. De kanalen en de havens worden niet meer als koelwatercircuit gebruikt en voren afgelopen winter dan ook grotendeels dicht. Zo kon bijvoorbeeld voor het eerst in dertig jaar weer volop op de Diepenring worden geschaatst. Hoe zouden watervogels op deze verandering reageren? Reden om maar weer eens een integrale telling te houden. Dit artikel geeft een overzicht van de resultaten.

Werkwijze

De winter van 1995-96 was streng met langdurige vorstperioden, afgewisseld door enkele korte dooi-perioden. De telling vond plaats op 9, 10 en 11 februari 1996. Op 9 februari was het nog winter, de laatste dag van een langdurige periode met flinke vorst en veel sneeuw. Op 10 februari was (tijdelijk) de dooi ingevallen: ook op 11 februari was het nog dooi. De dooi-inval had nauwelijks invloed op de aantallen en de verspreiding van de watervogels. De telomstandigheden waren redelijk.

De telling werd uitgevoerd door vier tellers (Theo Bakker, Klaas van Dijk, Kees van Scharenburg en Aart van der Spoel) die allen een deel van de stad onder hun hoede namen. De begrenzing van het telgebied en de onderverdeling tussen parkvijvers en kanalen was gelijk aan de eerdere tellingen, zie de kaart in Van Dijk (1989). Verder werd de telling geheel uitgevoerd conform de methode zoals beschreven in dit artikel. Enige uitzondering was dat nu wel alle meeuwen zijn meegeteld. Alle plekken zijn bezocht. De telling werd uitgevoerd onder redelijk gunstige tot goede weersomstandigheden en de resultaten geven dan ook een goed beeld van de werkelijkheid, met uitzondering van de meeuwen. Veel Kok- en Stormmeeuwen zitten namelijk op daken van huizen e.d. en zijn daardoor moeilijk te

tellen. Het aantal meeuwen is dan ook een minimum. Ook bij Blauwe Reiger zijn wellicht niet alle individuen geteld. Daarnaast zitten er flink wat tamme watervogels in de stad. Deze zijn gewoon meegeteld, net als bij de andere tellingen. Het betrof Zwarte Zwaan, Zwaangans, Soepgans, Brandgans, Roodhalsgans, Nijlgans (deels), Muskuseend, Krakeend en Soepeend (deels).

Resultaten

Aantallen

In tabel 1 staan de getelde aantallen met een onderverdeling naar wat in de parken en op de kanalen is gezien. In totaal werden zo'n 11.500 watervogels geteld: 5300 eenden, 4000 meeuwen, 2200 bleshoenders en 200 andere watervogels. De meest talrijke soort was de Wilde Eend (3200), gevolgd door Kokmeeuw (2150), Meerkoet (2100) en Stormmeeuw (1760).

In en rond de parkvijvers zaten evenveel watervogels als in de kanalen. Qua soortssamenstelling waren er wel duidelijke verschillen. Wilde Eend, Kokmeeuw, Soepeend, Soepgans, Waterhoen en Grote Zaagbek waren veel talrijker in de parkvijvers, terwijl Meerkoet, Stormmeeuw, Smient, Zilvermeeuw, Nijlgans en Knobbelzwaan veel talrijker in de kanalen voorkwamen. Kuifeend en Tafeleend waren ongeveer even talrijk in de parkvijvers als in de kanalen.

Tabel 1. Aantallen watervogels in de stad Groningen op 9/11 februari 1996.

	vijvers	kanalen	totaal
Fuut <i>Podiceps cristatus</i>	1	1	2
Blauwe Reiger <i>Ardea cinerea</i>	6	2	8
Knobbelzwaan <i>Cygnus olor</i>	1	11	12
Zwarte Zwaan <i>Cygnus atratus</i>	1	-	1
Zwaangans <i>Anser cygnoides</i>	1	1	2
Soepgans <i>Anser domesticus</i>	155	15	170
Brandgans <i>Branta leucopsis</i>	1	-	1
Roodhalsgans <i>Branta ruficollis</i>	1	-	1
Nijlgans <i>Alopochen aegyptiacus</i>	11	38	49
Muskuseend <i>Cairina moschata</i>	3	-	3
Smient <i>Anas penelope</i>	-	405	405
Krakeend <i>Anas strepera</i>	1	-	1
Wilde Eend <i>Anas platyrhynchos</i>	2252	969	3221
Soepeend <i>Anas domesticus</i>	981	150	1131
Tafeleend <i>Aythya ferina</i>	8	11	19
Kuifeend <i>Aythya fuligula</i>	223	224	447
Brilduiker <i>Bucephala clangula</i>	-	2	2
Nonnetje <i>Mergus albellus</i>	5	-	5
Grote Zaagbek <i>Mergus merganser</i>	12	3	15
Waterhoen <i>Gallinula chloropus</i>	58	21	79
Meerkoet <i>Fulica atra</i>	368	1747	2115
Kokmeeuw <i>Larus ridibundus</i>	1435	710	2145
Stormmeeuw <i>Larus canus</i>	306	1454	1760
Zilvermeeuw <i>Larus argentatus</i>	11	85	96
Totaal	5841	5849	11.690

Plaatsen met opvallende concentraties waren: de Piccardthofplas (760 Stormmeeuwen, 400 Wilde Eenden, 205 Meerkoeten en 38 Nijlganzen), de omgeving van de sluis bij Dorkwerd (730 Meerkoeten en 400 Smienten), het Stadspark (655 Wilde Eenden en 8 Grote Zaagbekken) en een sloot achter de Van Mesdagkliniek (380 Wilde Eenden). Overigens zaten de Smienten bij Dorkwerd op een weiland in de onmiddellijke nabijheid van de sluis in het Reitdiep. Ze gebruikten het open water rondom de sluis als drinkplaats.

Herkomst

Bij de Bonte Brug (Oosterhaven) zaten 150 Meerkoeten. Hieronder bevond zich een exemplaar met een metalen ring uit Duitsland. De ring [HELGOLAND 3119649] kon worden afgelezen en de vogel bleek geringd te zijn als >2kj op 30 maart 1993 bij de Öjendorfer See, vlak ten oosten van Hamburg (53°33'N - 10°08'E).

Discussie en conclusie

Meeuwen

In het verleden zijn meeuwen tijdens de watervogeltellingen nooit meegeteld. Hierdoor bestaan alleen indrukken uit eerdere winters. Bij de Kokmeeuw komt het aantal (2150) redelijk overeen met indrukken en losse telgegevens van eerdere jaren. Ringaflezingen (eigen waarnemingen) hebben duidelijk gemaakt dat in 1996 geen opvallende influx plaatsvond van Kokmeeuwen uit het Oostzeegebied. Dit was wel het geval in 1987, toen tientallen geringde vogels uit Denemar-

ken en Noord-Duitsland tijdelijk naar Groningen waren uitgeweken (Van Dijk & Maas 1995).

De aantallen Stormmeeuwen (ruim 1700) waren veel hoger dan eerdere indrukken deden vermoeden. Zo schatte ik eerder (Van Dijk 1990) dat er 's winters minimaal zo'n 50 à 150 Stormmeeuwen in de stad zitten. Het was veel vogelaars ook al opgevallen dat er in 1996 opvallend veel in de stad zaten. Ook het aantal afgelezen ringen was nog nooit zo hoog geweest: 25 waarvan twaalf uit Nederland, zes uit Finland, drie uit Denemarken, twee uit Estland, een uit Zweden en een uit Duitsland. In vijf eerdere winters (Van Dijk 1990) werden gemiddeld vier verschillende Stormmeeuwringen afgelezen (maximaal 10 in 1986/87).

Andere watervogels

In tabel 2 wordt een vergelijking gemaakt met eerdere tellingen waarbij onderscheid is gemaakt tussen zachte winters en jaren met strenge vorst. Het totaal aantal watervogels

(7700) lag onder het gemiddelde voor strenge winters (9800), maar was wel flink hoger dan het gemiddelde voor zachte winters (4100). In vergelijking met eerdere strenge winters waren de aantallen Futen, Knobbelzwanen en Tafeleenden in 1996 erg laag. Ook bij Wilde Eend, Kuifeend en Meerkoet werden (aanzienlijk) lagere aantallen vastgesteld. Vroeger was er in strenge winters vaak een influx van Knobbelzwanen uit het oosten (Van Dijk 1983); dit werd in 1996 niet vastgesteld. Nijlgans en Smient waren de enige soorten waarvan opvallend meer werden gezien; de aantallen waren in 1996 zelfs flink hoger dan eerdere maxima: respectievelijk 11 (Nijlgans, januari 1987) en 32 (Smient, februari 1986). Voor Nijlgans is dit verklaarbaar, deze soort is de laatste jaren flink toegenomen (Venema 1992).

Vroeger zaten er tijdens een strenge winter gemiddeld driemaal zoveel watervogels op de kanalen dan in de parkvijvers (tabel 3). In 1996 was de situatie anders: het aantal watervogels op de parkvijvers (4100) was zelfs iets hoger dan op de kanalen (3600).

Vroeger zaten Kuif- en Tafeleenden alleen in zachte winters in de parkvijvers: bij vorst verdwenen ze subiet naar de kanalen en de havens. In 1996 zaten beide plotseling wel in de parkvijvers en wel tot aan het einde van de vorstperiode. Deze vogels zullen het niet gemakkelijk hebben gehad. In de kleine wakken (in de parkvijvers en op het kanaalcircuit) is duiken naar dierlijk voedsel moeizaam of onmogelijk. Net zoals in Kopenhagen (eigen waarnemingen) werd dan ook regelmatig gezien dat ze samen met meeuwen, andere eenden en soepganzen op de wal om brood en ander voedsel vochten, een fenomeen wat in andere winters nooit werd opgemerkt. Zelfs van een notoire viseter als de Grote Zaagbek werd gezien dat een exemplaar de wal opklom om brood te bemachtigen.

Conclusie

Vroeger concentreerden de vogels zich na een langdurige vorstperiode op de kanalen

Tabel 2. Vergelijking van het aantal watervogels (exclusief Blauwe Reiger en meeuwen) in 1996 met aantallen in zachte (N=6) en in strenge winters (N=8). Bron: Van Dijk (1989).

	zacht	streng	1996
Fuut	5	14	2
Knobbelzwaan	10	79	12
Soepgans	124	122	170
Nijlgans	3	2	49
Smient	2	6	405
Wilde Eend	1664	4057	3221
Soepeend	1144	1128	1131
Tafeleend	21	324	19
Kuifeend	216	984	447
Brilduiker	1	5	2
Nonnetje	-	4	5
Grote Zaagbek	2	20	15
Waterhoen	103	88	79
Meerkoet	788	3104	2115
totaal	4097	9794	7681

van het koelwatercircuit. In strenge winters zaten hier gemiddeld bijna vijf maal zoveel watervogels als in zachte winters (Van Dijk 1989). Daarentegen zaten vroeger in de parkvijvers altijd ongeveer evenveel watervogels. Vroeger had de strengheid van de winter dus nauwelijks invloed op de aantallen watervogels in de parkvijvers.

Tabel 3. Vergelijking van de aantallen watervogels (exclusief Blauwe Reiger en meeuwen) in de stad Groningen in 1996 met aantallen tijdens strenge winters in 1979-87. Bron: Van Dijk (1989).

	vijvers		kanalen	
	1979-87	1996	1979-87	1996
Knobbelzwaan	9	1	70	11
Soepgans	113	155	9	15
Wilde Eend	1482	2252	2570	969
Soepeend	704	981	424	150
Tafeleend	0	8	324	11
Kuifeend	0	223	984	224
Meerkoet	185	368	2918	1747
totaal	2465	4083	7328	3598

Door de sluiting van de Hunzencentrale is de functie van het kanaalcircuit en de havens als toevluchtsoord voor watervogels bij vorst grotendeels verloren gegaan. De watervogels

zijn deels naar elders verdwenen en deels naar de parkvijvers uitgeweken. Hierdoor zaten er in 1996 aanzienlijk meer watervogels in de parkvijvers. Daarnaast is in de parkvijvers ook de soortssamenstelling door de sluiting van de Hunzecentrale veranderd. Het (vrij talrijke) voorkomen van Kuifeend en Tafeleend in de parkvijvers is hier het meest duidelijke voorbeeld van.

Literatuur

van Dijk K 1983. Knobbelzwanen in de stad Groningen in strenge winters. *De Grauwe Gors* 11(1): 10-20.

ibid. 1989. Invloed van vorst op watervogels in de stad Groningen. *De Grauwe Gors* 17(3): 10-22.

ibid. 1990. Geringde Stormmeeuwen in de stad Groningen. *De Grauwe Gors* 18(1): 29-33.

van Dijk K & F Majoer 1995. Aflezen van metalen ringen bij Kokmeeuwen in Groningen en het Gooi. *Het Vogeljaar* 43: 145-154.

Venema P 1992. De Nijlgans in Drenthe in 1980-91. *Drentse Vogels* 5: 3-11.

Klaas van Dijk
Vermeerstraat 48, 9718 SN Groningen